

Politisk kommunikasjon og deltagerdemokrati

AV RAGNAR WALDAHL

1. Demokratidebattens to hovedsyn

Moderne demokratiteori er preget av to hovedretninger: Eliteteoretikerne som forfekter et konkurransedemokrati, og deltagerteoretikerne som forfekter et deltagerdemokrati (Pateman 1970, Lewin 1970, Lafferty 1975, Hernes og Martinussen 1980, Lafferty 1983, Elster 1983). Selv om denne uenigheten om deltagelsens rolle i det demokratiske system langt fra er av ny dato, blusser den opp igjen med jevne mellomrom, og har fortsatt stor aktualitet (Bergh 1983). Jeg skal derfor i denne artikkelen bruke en oversikt over hovedstandpunktene i debatten som utgangspunkt for en analyse av enkelte aspekt ved den rolle politisk kommunikasjon spiller i den demokratiske prosess.

Eliteteoretikerne forsvaret et demokrati hvor politiske eliter får sin legitime styringsrett gjennom konkurranse om folks stemmer i frie valg. Valgdeltagelsen ivaretar de demokratiske idealers krav både til politisk innflytelse og til likhet: Gjennom valg kontrollerer velgerne de politiske elitene og kan frata dem deres mandat dersom de ikke handler i folks interesser. Og ved valgurnene teller alle likt uavhengig av status og posisjon.

I følge eliteteoretikerne er høy politisk deltagelse ut over valgdeltagelse både uønsket og uheldig. Den er *uønsket* fordi store deler av befolkningen innehar egenskaper som er lite forenlige med demokratiets idealer: En rekke undersøkelser har påvist dårlige politiske kunnskaper, liten politisk interesse og stor utbredelse av autoritære personlighetstrekk. Den er *uheldig* delvis fordi høy deltagelse gir grobunn for agitatorer og demagoger, delvis fordi demokratiets avgjørelsesprosesser ikke er effektive nok. Historien har mange eksempler på at massedeltagelse og massebevegelser har truet politiske systemers stabilitet og ledet i retning av kaos, og det er et stort spørsmål om det moderne industrisamfunns krav til effektivitet og handlingskraft er forenlig med den omstendelighet som vanligvis kjennetegner avgjørelsesprosesser med høy almen deltagelse.

Den beste garanti for et samfunn preget av stabilitet og effektivitet er derfor – ifølge eliteteoretikerne – et demokrati hvor flere eliter kjemper om den politiske makt folket gir dem gjennom frie valg.

Deltagerteoretikerne er uenig med eliteteoretikerne både empirisk og normativt. *Empirisk* stiller de 3 spørsmål ved eliteteoretikernes beskrivelse av den demokratiske virkelighet. *For det første* betviler de konkurransedemokratiets stabiliserende funksjon. Den politiske utviklingen i etterkrigstiden tyder ikke på noen sterk sammenheng mellom politisk stabilitet og almen politisk deltagelse. Spørsmålet om politisk stabilitet er nok i det hele langt mer komplisert enn som så. *Dernest* stiller de spørsmål ved effektivitetsargumentet. Kan et samfunn preget av liten almen deltagelse i beslutningsprosessene virkelig fungere effektivt for alle? Eller er det heller slik at det er effektivt vis å vis interessene til de som har posisjoner, d.v.s. for elitene selv, men mindre effektivt vis å vis interessene til folk flest? Og *endelig*: hvordan er det egentlig med valgmulighetene? Gir konkurransedemokratiet folket reelle valgmuligheter, slik at deres deltagelse virkelig betyr klare forskjeller i politikken innhold? Eller er det så mye som binder de politiske elitene sammen at det spiller liten rolle *hvem* av dem som får folkets tillit?

Normativt er det synet på formålet med de demokratiske institusjonene som først og fremst skiller de to retningene fra hverandre. For eliteteoretikerne er demokratiet et middel for utvelgelse av et politisk lederskap som skal sikre et stabilt og effektivt styresett. For deltagerteoretikerne er det derimot ikke bare et middel, men også et mål i seg selv: demokrati betyr medvirkning i samfunnsprosessene og menneskelig utvikling. Dette kan bare skje gjennom deltagelse på alle plan i samfunnets beslutningssystem. Og deltagelse er ikke bare viktig for den enkelte, men også for systemet: mens eliteteoretikerne ser demokratiets fare i aktivitet,

ser deltagerteoretikerne den i apati og likegyldighet. Satt på spissen: mens eliteteoretikerne har mistillit til massene, har deltagerteoretikerne mistillit til elitene.

Demokratiets krav til likhet har et videre innhold hos deltagerteoretikerne enn hos eliteteoretikerne. For dem betyr likhet at borgerne skal ha de samme muligheter for å nå frem med sine krav, og til å forsvare og fremme sine interesser. Det er ikke bare spørsmål om lik deltagelse, men også om likhet i makt og innflytelse. Dette er en målsetting som det er vanskelig å oppfylle, ikke minst fordi borgernes forutsetninger for, og motivasjon til å ivareta sine egne interesser gjennom deltagelse på ulike nivå i det politiske system varierer mye. Økt deltagelse kan imidlertid stimuleres både gjennom en utforming av de politiske institusjoner som utvikler og utjevner mulighetene for medvirkning, og ved at borgerne gjennom læring og bevisstgjøring trenes opp til å delta.

Deltagelsens pedagogiske funksjon står sentralt hos deltagerteoretikere. De ser på politisk deltagelse som en selvforsterkende læringsprosess: medvirken i politikk vil på sikt fremme deltagernes tilfredshet og følelse av politisk effektivitet, og redusere avmaktfølelse og fremmedgjøring ovenfor det politiske system. En utvikling som vil øke deltagelsens attraktivitet og stimulere til fortsatt og utvidet deltagelse. På denne måten vil det finne sted en vekselvirkning mellom interesse og engasjement på den ene side og deltagelse på den annen, og folks politiske kompetanse vil på sikt øke.

Deltagerdemokratiet bygger med andre ord på en dynamisk teori, som sier at vekselvirkningen mellom politisk medvirkning og økende tilknytning til det politiske liv fører til en positiv spiraleffekt. En spiraleffekt som bryter ned, og etter hvert erstatter den "onde sirkel" som koblingen mellom apati og avmaktfølelse på den ene side, og små politiske ressurser på den annen tilsynelatende opprettholder. Den pedagogiske funksjonen til politisk deltagelse virker nedbrytende på de barrierer som ulikheter i materielle og psykiske ressurser har skapt – og fortsatt skaper – for almen politisk deltagelse.

Deltagelsen skal ifølge deltagerteoretikerne ikke bare være høy, den skal også være vid. Den skal ikke begrense seg til tradisjonelle politiske aktiviteter innen den numerisk-demokratiske kanal, men også omfatte medvirkning i andre deler av samfunnslivet. Spesielt peker deltagerteoretikerne på betydningen av deltagelse i arbeidslivets avgjørelsesprosesser. Slik deltagelse er viktig ikke

bare fordi arbeidsplassen utgjør en betydningsfull del av folks liv, men også fordi deltagelse vil ha en generaliserende effekt. Innsikt og kyndighet ervervet gjennom deltagelse på ulike samfunnsområder utvikler både en generell kompetanse som også gjelder på andre områder, og en dypere forståelse for det samspill og den avhengighet som eksisterer mellom deltagelse på ulike områder. To egenskaper som samlet fremmer en helhetsforståelse av de krefter som er viktige for folks egen livssituasjon og livsbetingelser.

Lav deltagelse i politiske prosesser og dårlige politiske kunnskaper hos store deler av befolkningen er derfor for deltagerteoretikerne intet argument for et konkurransedemokrati, men heller en spore til økt innsats for bedre kunnskaper og høyere deltagelse. Det er virkeligheten som må endres, ikke demokratiets idealer om høy deltagelse. Positive holdninger til demokratiet blir bare utviklet gjennom egen aktivitet og deltagelse på alle plan i det politiske liv.

2. Kommunikasjon som politisk deltagelsesform

Det foreligger få empiriske undersøkelser som eksplisitt sikter mot å etterprøve deltagerteoretikernes hypoteser, selv om dette – ikke minst på grunn av teoriens dynamiske karakter – fremtrer som meget viktig. Jeg skal i denne artikkel diskutere deltagerteoretikernes antagelse om politiske handlingers pedagogiske funksjoner gjennom en vurdering av forholdet mellom politisk interesse, deltagelse i politiske diskusjoner og eksponering for politikk i massemedier.

Jeg skal gjøre dette i to trinn. *Først* undersøker jeg hvorledes sammenhengen mellom politisk interesse og deltagelse i politisk kommunikasjon utvikler seg over tid. Er det i første rekke politisk interesse som fører til økt kommunikasjonsdeltagelse, eller er det heller omvendt deltagelse i politisk kommunikasjon som stimulerer folks politiske interesse? Sett i forhold til kommunikasjonsteori er den *siste* av disse to mulige årsaksretningene, et typisk eksempel på en tradisjonell effektorientert hypotese, som postulerer virkninger av kommunikasjonsdeltagelse på mottakernes holdninger. Den *første* av årsaksretningene er derimot en mer "Uses-and-Gratification"-inspirert hypotese, som postulerer at folk søker kommunikasjonssinnhold som de tror kan bidra til å tilfredsstille følte behov. *Samlet* representerer derfor denne tilnærmingen et bredere perspektiv hvor politisk kommunikasjon blir oppfattet som en prosess gjennom hvilken politisk interesse både innflu-

erer politisk mediebruk, og omvendt selv blir innfluert av denne bruken.

Dernest tar jeg for meg forholdet mellom eksponering for politisk stoff i massmediene og deltagelse i personlig kommunikasjon om politiske spørsmål. Fører bruk av politisk stoff i TV og aviser til økt deltagelse i politiske diskusjoner, eller er det mer vanlig at diskusjonsdeltagelse medfører søking etter politisk stoff i massemediene?

Politisk kommunikasjon står på mange måter i en særstilling som politisk deltagelsesform, idet slik deltagelse samtidig som det er en almen sosial aktivitetsform også har klare elementer av politisk aktivitet i seg. Den er en almen sosial aktivitet fordi den ikke innebærer direkte deltagelse i politiske avgjørelsesprosesser; fordi en ikke øver direkte politisk innflydelse gjennom den; og fordi folk flest sjelden vurderer slik deltagelse på linje med mer direkte deltagelsesformer. Den har elementer av politisk aktivitet i seg bl. a. fordi meningsfull deltagelse i dagens kompliserte samfunn forutsetter at borgerne følger med i det som skjer på det politiske felt; og fordi kommunikasjonsdeltagelse setter borgerne bedre i stand til å ivareta sine egne interesser i samfunnet.

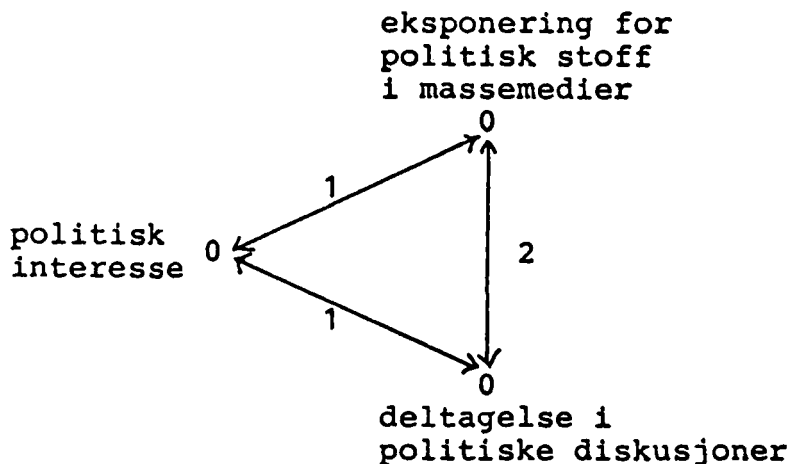
Slike egenskaper medfører at politisk kommunikasjonsdeltagelse er forbundet med små omkostninger, og en dertil hørende lav deltagerter-

kel: mange som står fjernt fra mer krevende deltagelser deltar i politisk kommunikasjon uten tanke for deltagelsens politiske aspekter. I forhold til antagelsene bak deltagerdemokratiet gjør dette politisk kommunikasjonsdeltagelse særlig interessant, fordi forholdet til politisk interesse vil si noe om betingelse for å få i gang deltagerdemokratiets selvforsterkende læreprosesser.

Også forholdet mellom personlig kommunikasjon og eksponering for politisk stoff i massemediene bidrar til å kaste lys over deltagereteoretikernes antagelser, selv om det egentlig beskriver forholdet mellom to deltagelseformer. Dette skyldes at personlig kommunikasjon i mange sammenhenger vil være mer beroende av den enkeltes sosiale miljø og andres initiativ til å diskutere politikk, enn av ens eget initiativ. Også deltagelse i personlig kommunikasjon vil derfor stimulere både eksponering for politisk stoff i massemediene og andre politiske handlinger. Påvirkning fra deltagelse i personlig kommunikasjon til eksponering for politisk stoff i massemediene kan således oppfattes som stimulering til politisk handling, mens påvirkning motsatt vei mer antyder at handling fremmer interessen for slike spørsmål i folks dagligliv.

De to problemstillingene jeg nu har skissert kan illustreres av en enkel figur:

Fig. 1

Sammenhengene betegnet som 1 er innbefattet i den første problemstillingen, og sammenhengen 2 i den andre. De to problemstillingene vil imidlertid i hovedsak bli analysert hver for seg, ikke samtidig som *en* samlet modell.

En empirisk test av denne type problemstillinger stiller spesielle krav til data og metode.

Datamessig er det nødvendig med opplysninger om de samme personene for minst to tidspunkt, og de enkelte egenskapene må være målt med like lydende spørsmål samtlige ganger. Disse kravene er oppfylt av de to intervjuundersøkelsene som ble gjennomført innenfor Det norske valgforskningsprogram ved stortingsvalgene 1977 og 1981. De ialt 594 personene som deltok i disse undersøkelsene ble begge år bedt om å: angi sin interesse for politikk i sin alminnelighet; si hvor ofte de leser politisk stoff i avisene; hvor stor andel av valgendingene i TV de fulgte, og hvor ofte de deltok i politiske diskusjoner med venner og bekjente foran valget.

Metodisk finnes det flere beslektede statistiske metoder for å undersøke hvilke årsakssammenhenger som eksisterer i et slikt materiale (McCullough, 1978, Rogosa 1979). Av disse har jeg valgt å benytte cross-laged path analysis slik den bl. a. er beskrevet og diskutert av David Heise (1970).

3. Politisk kommunikasjon og politisk interesse

Påvirkningsforholdet mellom politisk interesse og hver av de 3 kommunikasjonsformene er vist i figur 2. Vi ser for det første at resultatene bekrefter den relativt høye sammenhengen som tidligere er påvist mellom politisk interesse og politisk kommunikasjonsdeltagelse (Milbrath & Goale 1977). Samt at sammenhengen – også i tråd med tidligere resultater – er sterkest for lesing av politisk stoff i avisene. Dernest at det også er forholdsvis høy tidsmessig stabilitet hos disse egenskapene, og at den er sterkere for avisbruk enn for TV-bruk og diskusjonsdeltagelse.

Det mest iøyenfallende trekk ved årsaksforholdet mellom egenskapene over tid er den gjensidige påvirkningen som finner sted. Dette gjelder for samtlige 3 kommunikasjonsformer, selv om styrken er noe varierende. Således finner den sterkeste gjensidige påvirkning sted mellom lesing av politisk stoff i avisene og politisk interesse. Deretter følger sammenhengene mellom politisk interesse og henholdsvis diskusjonsdeltagelse og eksponering for valgprogram i TV. Men selv om resultatene således antyder en syklisk prosess med gjensidig påvirkning over tid mellom politisk me-

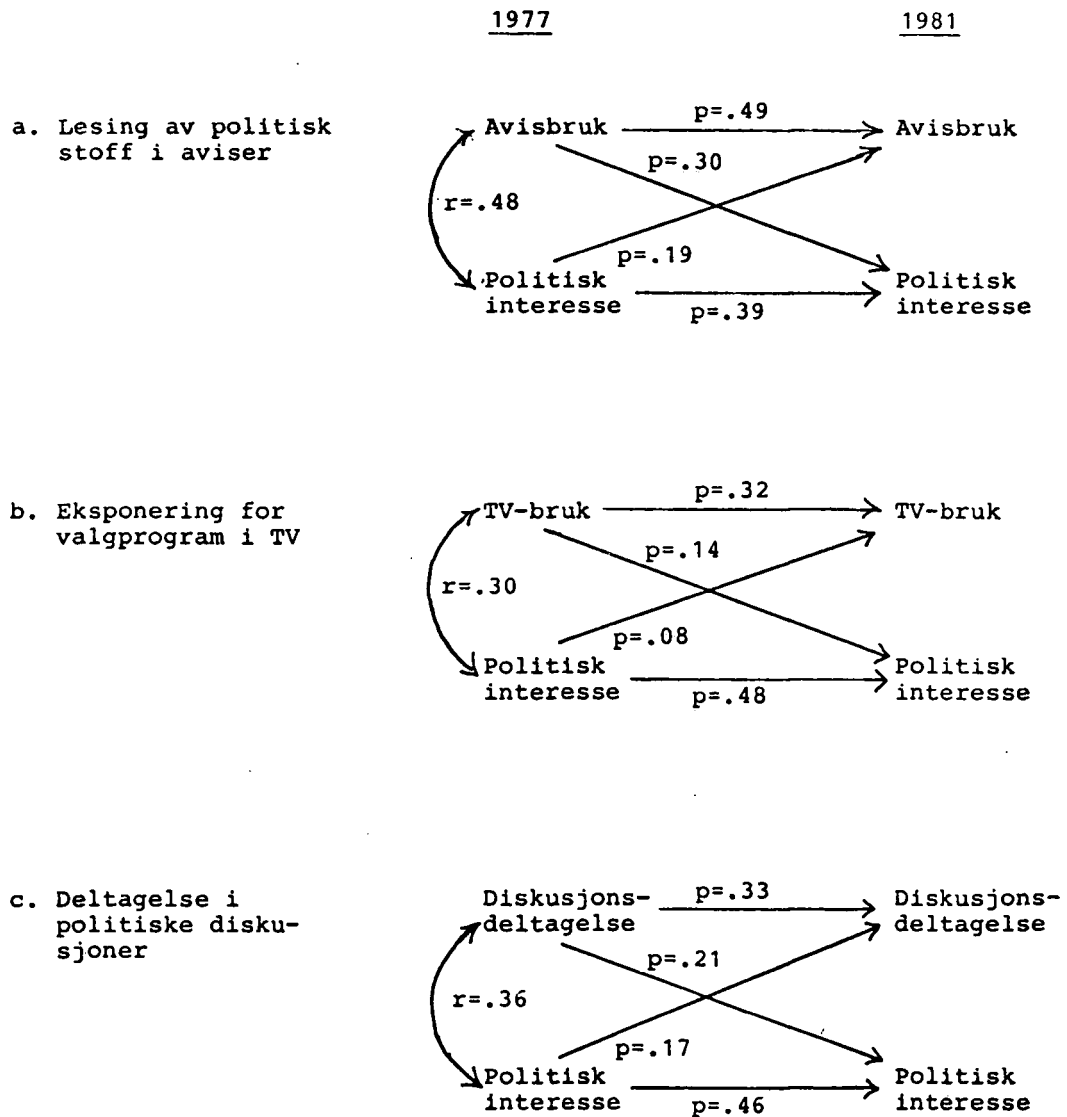
diebruk og politisk interesse, er det likevel ikke et likeverdig påvirkningsforhold mellom egenskapene. For samtlige kommunikasjonsformer er påvirkningen over tid sterkere *fra* kommunikasjonsdeltagelse til politisk interesse, enn påvirkningen motsatt vei, selv om forskjellen for diskusjonsdeltagelse er minimal. Dette bilde av et gjensidig, men dog asymmetrisk forhold i favør av effekten fra mediebruk til interesse, stemmer godt overens med amerikanske undersøkelser som har tatt opp dette spørsmål (Patterson 1980, Atkin et al 1976).

Hovedtendensen i dataene gir med andre ord relativt klar støtte til sentrale deler av deltagerteoretikernes hypoteser: Politisk kommunikasjonsdeltagelse *virker* stimulerende på folks interesse for politikk. Dataene støtter dermed tanken om politisk kommunikasjon som en *introduksjonsaktivitet* som vekker folks interesse for politiske spørsmål, og øker sannsynligheten for deltagelse i mer krevende deltagelsesformer (Waldahl 1982).

Forholdet mellom de to påvirkningsretningene stemmer imidlertid ikke helt med en annen norsk undersøkelse. Som ledd i leverkårsundersøkelsen diskuterte Gudmund Hernes og Willy Martinussen (1980) det samme spørsmålet med data fra valgforskningsprogrammets undersøkelser i 1969 og 73. De hadde riktignok bare data for forholdet mellom diskusjonsdeltagelse og politisk interesse, men for denne kommunikasjonsformen finner de sterkest påvirkning motsatt vei – fra interesse til deltagelse. Som de selv sier: "Interesse har større befordrende virkning på deltagelse enn deltagelse har på interesse" (Hernes & Martinussen 1980:182).

Tatt i betraktning de relativt små forskjeller som eksisterer mellom styrken på de to påvirkningsretningene i begge undersøkelsene, bør en kanskje ikke legge for stor vekt på forskjellen mellom dem. Det er likevel nærliggende å peke på at EF-debatten og folkeavstemningen om norsk medlemskap i EF ligger mellom Hernes og Martinussens to datainnsamlinger. Det er mye som taler for sterkere påvirkning *fra* politisk interesse, i en periode preget av sterk politisk mobilisering, enn i en periode med et lavere generelt aktivitetsnivå. Denne antagelsen blir støttet av en amerikansk undersøkelse som har analysert forholdet mellom politisk kommunikasjonsdeltagelse og politisk interesse på ulike stadier i den amerikanske valgkampen (Weaver et al 1981). Her blir det nemlig påvist at påvirkningen i de innledende fasene av valgkampen, hvor den politiske mobiliseringen finner sted, i hovedsak skjer *fra* politisk

Figur 2. Sammenhengen mellom deltagelse i politisk kommunikasjon og politisk interesse.

interesse til kommunikasjonsdeltagelse; mens påvirkningen i senere faser i større grad skjer motsatt vei.

En skal i det hele være oppmerksom på at sammenhenger av den art vi studerer her vil være følsomme for det politiske klima, og at en derfor bør regne med visse periodiske effekter. Pålitelige kunnskaper om formen på det gjensidige påvirkningsforhold mellom politisk interesse og politisk

aktivitet krever derfor gjentatte undersøkelser av denne type. En må videre også ta hensyn til tidsavstanden mellom undersøkelsestidspunktene. Spørsmålet her blir om undersøkelsens tidsperspektiv faller sammen med det faktiske tidsperspektiv som gjelder for de årsakssammenhenger som blir analysert. Hvordan dette forholder seg for de spørsmål som blir diskutert i denne artikkelen er ikke godt å si, og jeg skal nøye meg med å

understreke betydningen av dette spørsmål, samt å peke på at mens jeg analyserer data samlet inn i tilknytning til to valg avholdt med 4 års mellomrom, skriver de fleste amerikanske undersøkelser seg fra ulike tidspunkt i løpet av valgkampen: En forskjell i tidsperspektiv som vanskeliggjør direkte sammenligninger.

Tidligere forskning har påvist klare forskjeller mellom ulike befolkningsgrupper både med hensyn til mediebruk og m.h.t. politisk interesse (Waldahl 1982). Særlig har utdannelse og kjønn vist seg å være viktige diskriminerende egenskaper. Det er derfor interessant å undersøke om slike egenskaper også har betydning for de spørsmål jeg nu diskuterer. Så synes ikke å være tilfelle for utdannelse. For samtlige 3 kommunikasjonsformer finner en hovedmønsteret fra figur 2 igjen både for folk med høy og lav utdannelse.

Kjønn viser derimot enkelte tydelige forskjeller. For menn er det en klar gjensidighet i påvirkningen mellom kommunikasjonsdeltagelse og politisk interesse. For kvinner er forholdet derimot mer asymmetrisk. Påvirkningen fra kommunikasjonsdeltagelse til politisk interesse er for samtlige 3 kommunikasjonsformer sterkere enn påvirkningen motsatt vei, som er heller svak. Dette antyder at politisk interesse oftere stimulerer kommunikasjonsdeltagelse hos menn enn hos kvinner. Blant kvinner er den viktigste utviklingstendensen motsatt: at deltagelse i politisk kommunikasjon – sannsynligvis fremkommet av andre grunner – øker interessen for politiske spørsmål. En viktig årsak til denne forskjellen finner vi utvilsomt i et høyere interessenivå hos menn enn hos kvinner ved utgangspunktet. Den interessestimulerende effekt av kommunikasjonsdeltagelse svekkes utvilsomt med økende interessenivå hos folk. Kvinner har derfor i dagens situasjon et større utviklingspotensiale enn menn på dette punkt.

De ulike kommunikasjonsformene virker ikke like stimulerende på kvinnenes politiske interesse. Sterkest sammenheng finner vi for lesing av politisk stoff i avisene, svakest for eksponering for valgprogram i TV. Disse dataene gir således liten støtte for den nokså vanlige antagelsen om at TV er det medium som på grunn av stor tilgjengelighet er best egnet til å stimulere interessen for politikk hos grupper som fra før er lite opptatt av slike spørsmål. Sannsynligvis fordi bruken av politisk stoff i TV blir for tilfeldig og passiv, og fordi den også inneholder betydelige elementer av underholdning.

4. Politisk mediebruk og personlig kommunikasjon

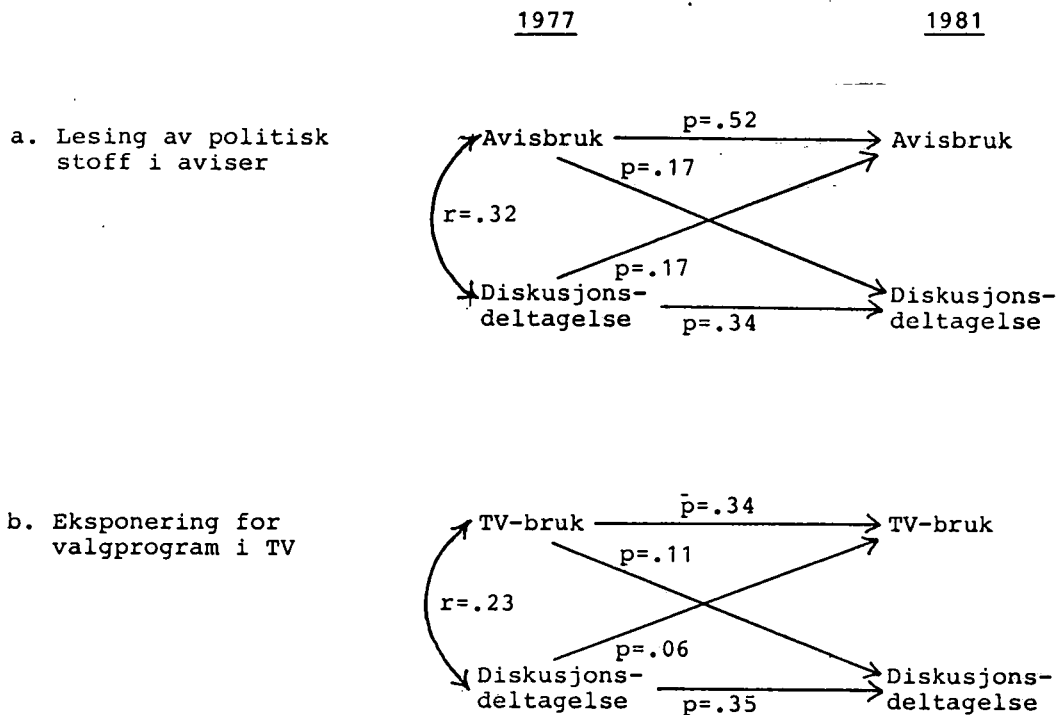
Også påvirkningsforholdet mellom eksponering for politisk stoff i massemediene og politisk diskusjonsdeltagelse er – som figur 3 viser – preget av en viss gjensidighet. Dette gjelder i første rekke for avislesing, hvor påvirkningen er like stor i begge retninger. At diskusjonsdeltagelse over tid stimulerer til lesing av politisk stoff er neppe overraskende. Deltagelse i politiske diskusjoner vil ganske sikkert utvikle et behov for innsikt i det som skjer på den politiske arena, slik at en kan hevde seg i diskusjonene. Det er også sannsynlig at diskusjonsdeltagelse mer alment vil øke interessen for avisenes politiske innhold.

Det er heller ikke vanskelig å finne nærliggende forklaringer på det motsatte årsaksforhold. Lesing av politisk stoff gjør utvilsomt folk bedre rustet til å argumentere for sine meninger; de får kjennskap til hvilke saker som er aktuelle; og til de viktigste oppfatningene i disse sakene. Det er også rimelig å tro at mange ønsker å diskutere saker fra avisenes spalter med andre, enten fordi de er opptatt av saken og ønsker å påvirke andres holdninger til den, eller fordi de selv er interessert i å høre hva andre mener om den.

En lignende amerikansk undersøkelse fra 1976 finner ikke det samme mønster (Tan, 1980). Påvirkningen fra diskusjonsdeltagelse til avislesing er riktignok av samme størrelsesorden, mens det derimot ikke er noen påvirkning motsatt vei. Viktige årsaker til at lesing av politiske stoff i aviser tydeligvis virker mindre stimulerende på den politiske interessen hos amerikanske velgere enn hos norske, finner en sannsynligvis *delvis* i avisenes ulike politiske profil og partitilknytning i de to landene, og *delvis* i det forhold at avislesing er en viktigere kommunikasjonsform i Norge enn i USA.

Sammenhengen mellom eksponering for valgprogram i TV og diskusjonsdeltagelse er mindre, og det synes å være liten gjensidig stimulering over tid mellom disse to kommunikasjonsformene. Dette stemmer godt overens med den amerikanske undersøkelsen jeg refererte ovenfor, som ikke finner *noen* sammenheng på dette punkt. Lavere sammenheng mellom politisk diskusjonsdeltagelse og politisk TV-bruk kan nok føres tilbake til den generelle observasjon at aviser vanligvis er folks viktigste politiske medium: I hvertfall de større avisene har både en langt grundigere nyhetsdekning, og et mer utfyllende kommentarstoff enn TV; avisenes dekning av lokalt politisk

Figur 3. Sammenhengen mellom politisk mediebruk og deltagelse i politisk diskusjon.

stoff er vesentlig bedre enn TV's, som har lite slikt stoff; og avisen er lettere tilgjengelig ved at den kan tas frem når det passer best, mens TV-programmet er mer flyktig og må sees når det går på lufta.

Resultatene i figur 3 må nødvendigvis vurderes i lys av den relativt klare sammenhengen som første del av analysen påviste mellom politisk kommunikasjonsdeltagelse og politisk interesse: Er det slik at forholdet mellom deltagelse i politisk massekommunikasjon og politisk diskusjonsdeltagelse gjelder uavhengig av politisk interesse, eller påvirker politisk interesse denne sammenhengen på noe vis? For å undersøke dette nærmere har jeg delt velgerne i to grupper: de som etter eget utsagn er "meget" eller "en del" politisk interessert (ca. 2/3 av utvalget), og de som er "lite" interessert i politikk (ca. 1/3). En får da følgende mønster: Blant de *minst* interesserte er den gjensidige påvirkningen mellom avislesing og diskusjonsdeltagelse av samme størrelsesorden som i figur 3,

mens påvirkningen mellom TV-bruk og diskusjonsdeltagelse er noe større enn for utvalget som helhet. Blandt de *mest* politisk interesserte er sammenhengen for *begge* mediene lavere enn i hele utvalget, og for TV-bruk betyr *det* ingen sammenheng i det hele tatt. Blant politisk mer interesserte personer er kommunikasjonsformene tydeligvis mer uavhengig av hverandre. Dette antyder at det eksisterer en form for terskel eller mettingseffekt på dette punkt, slik at kommunikasjonsformene virker mindre stimulerende på hverandre når terskelen overstiges. En effekt som det forøvrig også er spor av tidligere i analysen.

Mønsteret fra figur 3 blir ikke vesentlig påvirket av utdannelsesnivå, selv om den gjensidige påvirkningen over tid er noe tydeligere for folk med lav utdanning.

For kjønn er forskjellene derimot større – og mer interessante. For å lette oversikten har jeg i tabell 1 samlet de to sentrale stikoeffisientene for henholdsvis menn og kvinner.

Tabell 1. Sammenhengen mellom politisk mediebruk og deltagelse i politisk diskusjon, etter kjønn.

	Menn	Kvinner
Avislesing → diskusjonsdeltagelse:	.21	.11
Diskusjonsdeltagelse → avislesing:	.18	.16
TV-bruk → diskusjonsdeltagelse:	.03	.19
Diskusjonsdeltagelse → TV-bruk:	.12	.01

Av denne tabellen ser vi at påvirkningen fra diskusjonsdeltagelse til avislesing er omtrent lik for begge kjønn. Motsatt vei, fra avislesing til diskusjonsdeltagelse, er derimot påvirkningen sterkere blant menn enn blant kvinner. Sagt på en annen måte: blant menn finner vi igjen den samme gjensidigheten i påvirkningen som i hele utvalget, mens forholdet for kvinner er mer asymmetrisk, med heller svak påvirkning fra avislesing til diskusjonsdeltagelse, og noe sterkere motsatt vei. Et mønster som viser at den gamle antagelsen om avisen som et mer sentralt politisk medium for menn enn for kvinner fremdeles synes å gjelde, men som samtidig viser at diskusjonsdeltagelse på sikt kan fremme kvinnes politiske avisbruk.

Påvirkningen over tid mellom TV-bruk og diskusjonsdeltagelse er jevnt over – og i tråd med resultatene for hele utvalget – liten. Det er likevel grunn til å merke seg at de sammenhenger som eksisterer viser motsatte tendenser for de to kjønn: fra TV-bruk til diskusjonsdeltagelse for kvinner, og – noe svakere – fra diskusjonsdeltagelse til TV-bruk for menn.

Sett under ett – og med ett klart forbehold om at det dreier seg om relativt beskjedne sammenhenger og forskjeller – antyder resultatene følgende utvikling i kvinnes politiske kommunikasjonsdeltagelse: TV-bruk (som i stor grad sikkert skjer vanemessig og uten et klart politisk siktemål) stimulerer over tid i noen grad til deltagelse i politisk diskusjon, som i neste omgang stimulerer til lesing av politisk stoff i aviser. En kan med andre ord skimte konturene av en prosess i to trinn: fra TV-bruk via diskusjonsdeltagelse til avislesing. En antagelse som må verifiseres gjennom videre forskning, men som likevel antyder et viktig trekk ved samspillet mellom ulike politiske kommunikasjonsformer, og ved den rolle personlig kommunikasjon spiller i samfunnets opinionsdannende prosesser.

5. Konklusjoner

De egenskapene jeg har diskutert i denne artikkelen er nært knyttet til hverandre, og det er ingen enkel oppgave å si hvorledes de på sikt påvirker hverandre. Mine data gir imidlertid – så langt de rekker – en forholdsvis klar støtte til deltagerteoretikernes hovedhypotese: politisk deltagelse virker stimulerende på politisk interesse – samtidig som interesse på sin side fremmer slik deltagelse. Det er imidlertid ingen fullstendig symmetrisk gjensidighet: politisk kommunikasjonsdeltagelse virker over tid mer stimulerende på folks interesse, enn hva politisk interesse gjør ovenfor kommunikasjonsdeltagelse. Dette resultatet støtter antagelsen om politisk kommunikasjon som en velegnet politisk introduksjonsaktivitet som vekker folks interesse for politiske spørsmål; gjør dem bedre kjent med dette aspekt ved samfunnet; og som starter prosesser som på sikt kan anspore til viktigere og mer krevende deltagelsesformer.

Når en rekke egenskaper er knyttet nært sammen, og i det praktiske liv fungerer innvevd i hverandre, er det berettiget å spørre om det er mulig – og nødvendig – å avdekke de nøyaktige påvirkningsforholdene dem imellom. Er det ikke nok å konstatere at det er nære og innfløkte sammenhenger, og at det i stor grad dreier seg om ulike uttrykk for det samme grunnleggende forhold? Jeg tror ikke det. Jeg tror det er nødvendig å trenge bak dette nettverk av sammenknyttede egenskaper. Ikke minst for å bringe større klarhet i hvilke betingelser som gjelder for en videreutvikling av et aktivt demokrati.

Denne analysen representerer *ett* skritt i denne retning: det er rimelig å anta at deltagerteoretikernes hypotese om at demokratisk deltagelse fungerer som en selvforsterkende læreprosess, er riktig. I hvert fall gjelder det på introduksjonsstadiet hvor politisk aktivisering kan sees på som et vekselspill mellom kommunikasjon og informasjon på den ene side, og økende interesse og forståelse for prosessenes betydning på den annen. Et vek-

selsspill hvor de aktivitetsformer som inngår, forsterker og vedlikeholder hverandre, og hvor det er en betydelig smitteeffekt mellom ulike deltagelsesformer.

I hvilken grad lignende prosesser også gjør seg gjeldende for mer krevende aktiviteter avhenger mye av hvorledes betingelsene ligger til rette for det. Det er viktig at folk konfronteres med samfunnsproblemer på en slik måte at interessen for dem mobiliseres. Det skjer vanligvis best når det eksisterer motsetninger og konflikter som knytter an til saker som opptar folk, fordi de berører deres dagligliv og nærmiljø. Da er sannsynligheten størst for at de mange smågrupper og sosiale nettverk som folk deltar i blir aktivisert, noe som ofte er en viktig betingelse for utviklingen av politisk engasjement og deltagelse.

Denne analysen bekrefter altså deltagerteoretikkens hypoteser for mindre krevende politiske deltagelsesformer, og det er mye som taler for at de under gunstige betingelser også gjelder for mer ressurskrevende aktiviteter. Det er likevel grunn til å advare mot overdrevne forestillinger om den videre utvikling av vårt demokratiske styresett. Utbredelsen av politisk aktivitet og deltagelse har ikke endret seg mye de siste 20–30 årene, selv om det finnes enkelte oppblomstringer knyttet til konkrete politiske spørsmål. Det er derfor lite sannsynlig at et virkelig deltagerdemokrati er nært forestående. Virkeliggjørelsen av deltagerteoretikkens normative målsettinger er nok mer problematiske enn de selv muligens tror.

Litteraturliste

- Atkin, Charles, John Galloway og Oguz Nayman (1976) News Media Exposure, Political Knowledge, and Campaign Interest. *Journalism Quarterly* vol 53, no 2.
- Bergh, Trond, red. (1983) *Deltagerdemokratiet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Elster, Jon (1983) Offentlighet og deltagelse. To teorier om deltagerdemokratiet, i Trond Bergh, red.: *Deltagerdemokratiet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Heise, David (1970) Causal Inference From Panel Data, i Borgatta og Bohrnstedt, eds.: *Sociological Methodology*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Hernes, Gudmund og Willy Martinussen (1980) Demokrati og politiske ressurser. *Norges Offentlige Utredninger 1980:7*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lafferty, William (1975) Participation and Democratic Theory. *Scandinavian Political Studies* vol 10. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lafferty, William (1983) Deltagelse og demokrati. Momenter i en uendelig dialog, i Trond Bergh, red.: *Deltagerdemokratiet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lewin, Leif (1970) *Folket och eliterna*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- McCullough, Claire (1978) Effects of Variables Using Panel Data: A Review of Techniques. *Public Opinion Quarterly* vol 42.
- Milbrath, Lester og M.L. Goal (1977) *Political Participation*. Chicago: Rand McNally.
- Pateman, Carole (1970) *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Patterson, Thomas (1980) *The Mass Media Election*. New York: Praeger.
- Rogosa, David (1979) Causal Models in Longitudinal Research: Rationale, Formulation, and Interpretation, i Nesselroade & Baltes, eds.: *Longitudinal Research in the Study of Behavior and Development*. New York: Academic Press.
- Tan, Alexis (1980) Mass Media Use, Issue Knowledge, and Political Involvement. *Public Opinion Quarterly* vol 44.
- Waldahl, Ragnar (1982) *Kommunikasjon og politisk deltagelse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Weaver, David, Doris Graeber, Maxwell McCombs og Chain Eyal (1981) *Media Agenda-Setting in a Presidential Election*. New York: Praeger.